

DENİZLİ'NİN BAZI İLÇELERİNDEKİ TOPLUMSAL DEĞİŞMELE- RİN GENÇLİK VE EL SANATLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mahmut TEZCAN

A. GİRİŞ

Günümüz Türkiye'sinde toplumsal değişmeler büyük bir yoğunluk, kazanmış her alana yayılmıştır. Ülkemiz illerinden Denizli de bu değişmelerden geniş ölçüde etkilenmiştir.

Araştırma yöremiz, Denizli'nin Yatağan, Serinhisar, Yeşilyuva ve Babadağ kasabalarıdır. Serinhisar ve Babadağ bugün ilçe olmuşlardır.

Araştırma konumuz, bu kasabalardaki toplumsal değişmelerin gençliğe ve geleneksel el sanatlarına yansımalarıdır. Amacımız, bugünkü durumu ortaya koymaktır.

Çalışmamızın verileri, adı geçen yörelerdeki kişisel gözlemlerimiz ile yetkili kişiler (Belediye Başkanları ve gençler)le görüşmelerimize dayandırılmıştır. Ayrıca, yöreye ilişkin bazı yayınlar da gözden geçirilmiştir.

B. BABADAĞ İLÇESİ

Ele aldığımız ilk kasaba, Babadağ'dır.

1. El Sanatları

Babadağ'da geleneksel dokuma sanatı egemendir. Eskiden burada el tezgâhları vardı ve insangücüne dayalı idi. 1960 yılından sonra fabrikaların iskartaya ayırdıkları makinelerle yapılmaya başlandı (Rektefiye edildikten sonra). Bugün çeşitli tezgâhlar çıktı. Maddî imkânların yetersizliğinden fabrika çıkışı tezgâh alınmıyor. Kaliteli mal üretilmiyor. Devlet eli değmemiş ve kredi imkânları da yok.

Dokumalar ikinci kalite olarak Avrupa'ya gönderiliyor. Kalite düşük olduğu için fiyat yoluyla rekabet yapılabiliyor.

2. Gençlik

Kasabada okuma oranı düşük. 7 yaşında tezgâha geçilir. Dağlık bir yöre olduğu için arazi olmayıp el sanatları ile uğraşmaktadır. Herkes evinin altında birkaç tezgâh kurmuş. Tezgâhi üç yaptıktan sonra esnaflık eğilimi başlıyor.

Babadağlı, kibar, sıcakkanlı, insancıldır. Herkesle çabucak ilişki kurabilen samimî kişilerdir. Oldukça dindardır. İçki fazla tüketilmez. Meyhane yoktur. Dindarlık politikaya yansımaz. Ramazan ve Cuma günleri mutlaka câmiye gidilir.

Gençlerin boş zaman değerlendirme faaliyetleri, daha çok kasabadaki kahvehanelere gitmek biçimindedir. Ayrıca, kasabanın dışına (Denizli, Pamukkale vs.) toplu olarak gezmeye giderler. Kızlar pazar günleri öğleden sonra kasabanın merkez caddesinde gezerler. Erkek gençler de ayrı bir grup olarak aynı caddede gezerler. Burada eş seçmek olanağını bulurlar, arkadaşlıklarını sürdürürler. Arabası olanlar, Çamlığa, Pamukkaleye giderler. Evlenirken kızlar çok takı isterler. Fakat anlaşarak masrafı azaltmak yoluna gitmektedirler.

Bir başka boş zaman değerlendirme etkinliği ise, televizyon izlemektir. Özellikle gençlerin ilgisini çeken programlar daha çoktur.

Piknik de diğer bir eğlence biçimidir. Beşinci bayram günü genç kızlar ve erkekler pikniğe giderler. Yazın kısa süreli olarak yaylaya gidilir.

Çarşıya uzak olanlar "Oda"larda oturup sohbet ederler.

3. İlçedeki Toplumsal Değişmeler ve Ortaya Çıkan Sorunlar

650-700 yıl önce Babadağ'a bir çoban gelip yerleşmiş. Dokumacılık, çobanın orada kolları dokumasıyla başlamış.

İlk zamanlarda ip, boya vs. gibi malzeme sıkıntısı varmış.

1960 yılına kadar el tezgâhi kullanılmış. Daha sonra, yarı otomatik Bursa tipi makineler kullanılmıştır.

1960 yılından önce çok çeşitli dokumalar yapıyorlarken bugünîmal çeşidi azalmıştır. Sadece hâmi bez üretilmektedir.

1985 yılından sonra ilk atelye kurulmuştur. Böylece iş evden çıkmış, tam otomatik 50 tane makine ile üretim başlamıştır. Şu anda aylık ücretle işçi çalışmaktadır.

Bugün piyasa çok iyi. Bez satışları çok canlı. Haftada 40.000 metre bez üretiliyor.

Esnaf Kefalet ve Halk Bankası kredi veriyor. Yalnız, büyük ölçekli proje gerekiyor.

Küçük ölçekli işletmeler artık yok ve randıman da mümkün değil. Ancak, ortaklaşa bir fabrika kurmak gerekiyor. Küçük ölçekli işletmede usta işe hakimdir, ama şimdi değil. Babadağ'da atelye şekline dönüşüm yenidir.

Bütün dokumacılar artık fason iş yapıyor. Eskiden sanat olarak işin bütün her yönünü yapıyorlardı. Şimdi böyle değil. Bugün kolay para kazanma yoluna gidilmiştir. Aslında bugün mesleğin öldüğü inancı egemen. Dokumada standartlaşma olmuştur. Renkte de standartlaşma var. İşin kalitesi de bugün gelişmiştir. Bugün verim de artmıştır. Eskiden daha azdı. Üretim bugün makinleşme ile kolaylaşmıştır. Ufak işler yapanlar piyasadan çekilmiştir. Herşey bugün kolaylaşmış, el işleri azalmıştır. Küçük çapta işlerin ortadan kalkması ile herşey tüccarın eline düşmüştür.

İlçede dokumacılık ev ve fabrikada devam etmektedir. Genç kız ve erkekler evde ya da fabrikada çalışmaktadır. Gençler evde çalışmanın daha rahat olduğunu söylüyorlar. Müzik dinleyebiliyor, istediği zaman dinlenebiliyor. Oysa ki fabrikada 8 saat sürekli çalışması gerekiyor. Ayrıca fabrikada makine gürültüsü çok fazla. Devlet memurlarının hanımları ve kendileri ile evlerinde dokumacılık yapmaktadırlar.

Evlenme yaşı eskiden erkendi. Gençler askere gitmeden evlenirlerdi. Şimdi askerden sonra evlenmektedirler. Kızların da evlenme yaşı 16-20 ye doğru yükselmiştir.

Babadağ'da bir başka değişim, civar köylerden, Acıpayam yöresinden ve Tefenni'den göçlerin oluşudur. Buraya gelip dokumacılık yapıyorlar. Aslında burası bir dağ kasabası. Fakat dokumacılık gibi ekonomik bir uğraşı alanının buradaki yaygınlığı, insanları buraya çekebilmektedir.

Bununla birlikte, ilçe halkının çoğu dışarda bulunmaktadır.

Yurt dışına çalışmak için gidenlerden Almanya'dan dönenler var. İki aile arkadaşlarıyla ortak olarak orada bir fabrika kurmuştur. Yıllık girdi miktarı 50 milyar civarında.

Onun dışında Babadağ'a bir katkıları yok. Sadece bir iki ev yapmıştır.

Tarım Kredi Kooperatifi, Esnaf Kefalet Kooperatifi, dört adet Dökümacılar Kooperatifi ve Esnaf ve Sanatkârlar Derneği Babadağ'da kurumsallaşmanın önemini gösteren örneklerdir.

Esnaflık eğilimi, Denizli'ye göçü teşvik etmektedir. Kısmen de İstanbul'a göç vardı. Fakat şimdi durmuştur. Çünkü kent yaşam biçimi köye de kısmen gelmiştir. Ayrıca kentte yaşam da daha pahalı. Bu nedenle göç durmuş gibidir. Kente gelenlerin bir kısmı, küçük bir destekle kendi işini kurar. Diğerleri başka işler yaparlar.

Kasabanın dindar oluşunun bir göstergesi de 5500 nüfuslu bir yerde 18 adet caminin bulunmasıdır. Ayrıca dört Kur'an kursu mevcuttur.

Yardımlaşma da yaygındır. İhtiyacı olana herkes yardımcı olur. Ortak birşey yapmak konusunda yardımlaşarak o ihtiyacı karşılamak biçimindeki yardımlaşma, yörenin değişmeyen gelenekleri arasındadır. Hastahane, okul, halkın yardımıyla yapılmıştır. Denizli'de "Babadağlılar Yardımlaşma Derneği" vardır.

Kasaba'da hırsızlık, sarhoşluk gibi sosyal sapma olaylarına rastlanmaz. Bunda dindarlığın rolü de büyüktür.

Bayramlarda herkesin kasabaya gelişi, yörenin değişmeyen geleneklerindedir.

Evlenenler, ayrı bir hane açıyorlar. Kira da olsa ayrı hane açan gençlerle çekirdek aile sayısı artmaktadır. Herkes kendi işini, kendi yuvasını kurmak istiyor. (Ekonomik neden). Ayrıca birlikte oturunca gecimsizlik olacağı korkusu da evlenenleri büyük aileden ayırmaktadır.

Üniversitede okuyan öğrencilerin sayısı da son yıllarda artış göstermektedir.

Şu anda yaşı 45-50 olanlar, haftada bir kez "Yâren" ya da "Oda" sohbetlerini sürdürmektedirler.

C. YEŞİLYUVA KASABASI

Ayakkabıcılık sanatının yaygın olduğu bir yöredir.

1. El Sanatları

Kasabada yaklaşık olarak günde 1000 çift ayakkabı üretilmektedir. (Bu rakam yaz aylarında çoğalmaktadır)¹.

¹ Caner, Bekir; Yeşilyuva, 1986, s. 95.

Bu işin eğitimi için bir okul yoktur. Usta, kalfa ve çıraklık düzeni ile yürütülmektedir. Bir genç, yeteneğine göre birkaç yılda kalfa ve usta olabilmektedir.

Eskiden bir ayakkabının her aşamasını kendileri yapan ustalar bugün sadece belirli bir bölümünü yapmaktadırlar. Böylelikle ayakkabının belirli parçaları üzerinde ustalaşma olmaktadır. Bu durum daha seri ve istenilen niteliğe yol açmaktadır. Bu aşamalar şunlardır; Saya kesimi, saya traşçılığı, saya dikimi, ayakkabı kasma (Tabanı yapıştırma), freze, foraj, boyama, satış. Bütün bunlar ayrı ayrı işler haline gelmiştir.

Kasabada çok sayıda araba var. Herkes kendi ayakkasını, kendi arabasıyla Türkiye'nin her yerine götürüp satıyor. Fakat herkes bu işi bireysel olarak yaptığı için üretici ve perakende satıcılar çok fazla para kazanamıyor. Öyle ki her pazarda 3-5 tane ayrı ayrı Yeşilyuvah ayakkabı satıcısı olur.

Şu anda ikinci ve üçüncü sınıf kalitesinde iki ayakkabı imal edilmektedir. Oysa kaliteli ayakkabı imal edilmesi için sermaye gerekmektedir. Bugün her imalatçı kendi başına üretim yapmaktadır. Malzemesini kendisi satın almakta, kendisi üretmekte ve kendisi satmaktadır. Her imalatçının bir arabası vardır. Arabasıyla Türkiye'nin her yerine gidip satmaktadır. Gençler ustaların yanında çalışmakta ve kendine yeterli para kazanabilmektedir.

Ayakkabı üretimi, daha çok Bayram öncelerinde fazlaşır. Bayramdan sonra üretim ve satış yavaşlar. Artık her üretici, kendi başına işini yürütememekte, tüccarlar işe hâkim olmaya başlamaktadır.

1950 yıllarında ek uğraş olarak "Halıcılık" başlamış. Bir zamanlar çok gelişmiş 700 kadar tezgâh varmış. Fakat şu anda halıcılık gerilemiş ve 300 kadar tezgâh kalmış. Bu işi evlerde kızlar yapıyor.

Halı piyasası, Isparta Halı Pazarı'nda oluşmaktadır. Zaten dokunan bütün halılar buraya gitmektedir.

Atelyelere ilginin artırılabilmesi için dokuma fiyatlarının mutlaka yükseltilmesi gerekmektedir.

Bugün kasabada 20 kadar halı atelyesi vardır².

Kasabada ayakkabıcılık işi örgütlenmiştir. Yalnız, ayakkabı satış kooperatifi yoktur. İmalatı biten ayakkabılar, ya kasabadaki toptan

2 Caner, Bekir, a.g.e., s. 104.

alıcılara satılır ya da ayakkabı imalatçısı tarafından çeşitli illerdeki pazarlarda satılır. Fakat daha çok kasabadaki tacirler tarafından alınan ayakkabılar, tüketim merkezlerindeki kavafllara toptan satılır. Ayrıca ayakkabı malzemesi satan tacirler de kasabada vardır. Kendilerinin de atelyeleri var.

Kasabada 1960 dan daha önceki yıllarda yolluk, kilim, heybe ve torba dokuyan basit tezgâhlar vardı. Bunlarla genellikle kasabanın ihtiyacı karşılanırdı. Bu dokumalardaki ipler evlerde eğirilir ve boyanırdı. Bugün kasabada yün ip boyama ustaları vardır. Eski yöntemlerle ipleri boyamaktadırlar. Halen kadınlar kilim ya da yolluk dokumaktadırlar. Ayrıca, kelle, seccade taban halı da dokunur³.

2. Gençlik

Yeşilyuva'da gençler son derece faal. Boş gezen yok. Çocuklar bile çalışıyor. Ayakkabıcılık işinde yoğun biçimde çalışıyorlar. Fakat gençlerin çoğu, durumlarından memnun değil Sermaye yokluğu nedeniyle genç, kendi işini kuramamakta ve başkasının işinde çalışmaktadır.

Kasabada yaklaşık 400 tane ayakkabı imalâthanesi var. Gençler üniversitede okusa bile, yaz tatillerinde gelip burada ayakkabıcılıkta çalışıyorlar.

Ayakkabıcılık mesleğinde daha çok erkekler çalışmaktaysa da, son zamanlarda kadınların da kendi ev ve atelyelerinde yardımcı oldukları görülmektedir.

Gençler, boş zamanlarında kasaba yakınlarındaki Solda gölüne ya da Pamukkale'ye giderler. Zaman zaman içkili eğlenceler düzenlerler. Ayrıca kasabadaki kahvehaneler de vakit geçirmede önemli kurumlardır. Amatör olarak az oranda spor da yapılmaktadır. Mesire yerlerine pikniğe giderler. Genç kızlar ise evlerde toplanarak yiyip içerek, sohbet ederek eğlenirler Birlikte kırlara ot toplamaya gitmek de görülmektedir.

Gençler büyük ölçüde kasaba içinde evlenirler. evlenmelerde görücü usulü yaygındır. Eşlerini seçmede aile, gencin üzerinde etkilidir. Gençlerin yetişkinlere saygınlığı çok yaygın bir davranıştır.

Düğünlerin bir kısmı çalgılı, bir kısmı ise ilâhili olur.

Gençlerin beklentileri şunlar:

a) Ürettikleri malın kaliteli olması. Çünkü Yeşilyuva ayakkabısı kalitesizdir biçimindeki kötü şöhretin yıkılmasını istiyorlar.

³ Caner, Bekir, a.g.e., s. 104.

- b) Kooperatifleşme olsun.
- c) Kasabada bol eğlence olanaklarının yaratılması.

3. Kasabadaki Toplumsal Değişmeler ve Ortaya Çıkan Sorunlar

Kasabada önemli toplumsal değişmeler olmaktadır.

İki üç yıldan beri Yeşilyuva'ya insanlar çalışmaya gelmektedir. Kuyucak, Afşar, Düden ve Kuzuören'den gelenler çoğunlukta. Uzak-tan gelenler, ustanın evinde kalmakta, ya da birkaç kişi ortaklaşa olarak ev kiralamaktadırlar. Böylece kasabada kiracılık kurumu gelişmeye başlamıştır. Kuyucak gibi yakın köylerden gelenler, sabah gelip akşam geri dönmektedirler. Bu gelenler, her ustanın yanında, birer ikişer kişi halinde çalışmaktadır. Dışardan yaklaşık 200 kişi gelmekte, bunun 150 sini Kuyucak'lılar oluşturmaktadır. Gelip burada ustalaşanlar, yine buraya yerleşip üretimi burada sürdürmektedirler. Usta olmak için 23 yıl geçmektedir. Fakat her ustalaşan, kendi başına üretim yapamamaktadır. Çünkü malzemeler çok para gerektirmektedir. Bütün imalat erkek ayakkabısıdır. Kadın ayakkabısı yapılmamaktadır. Üretim, kaliteye değil, daha seri üretime yöneliktir ve kaliteli yapan değil, ucuz fakat çok satan kazanmaktadır.

Almanya'dan kesin dönüş yapanlar, kasabaya herhangi bir yatırım yapmamakta, daha çok, işin ticareti ile uğraşmaktadırlar.

Tüccar, deriyi getirmekte ve küçük üreticiye satmaktadır. Fakat her küçük üreticinin bütün üretim makinelerini sağlaması olanaksızdır. Bunun için herkesin yaptığı iş farklıdır. İş bölümü başlamıştır. Böylece herkes, ayakkabının bir kısmını yapmaktadır.

Kasaba halkından bir kısmı yurt dışında işçi olarak çalışıyor. İngiltere, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine dağılmış durumdadırlar. Yaz tatillerinde kasabaya gelip dinleniyorlar. Fakat kasabaya pek katkıları yok. Ortaklaşa bir yatırım yapma girişimleri yok. Bundan yaklaşık on yıl önce, yurtdışındaki işçiler tarafından ortaklaşa bir deri fabrikası kurma girişimi olmuş. Fakat sonuç alınamamış. Yapılan bina şu anda hiçbir biçimde kullanılmıyor.

Yapılan deri fabrikası iki yıldır hiçbir faaliyet göstermiyor. Bürokratik nedenler de bunda rol oynuyor.

Şimdi belediye başkanının girişimiyle bir sanayi sitesinin yapımına başlanmıştır. Gençler kaliteli ayakkabı yapmak istiyorlar.

Belediye başkanı kasabanın bir an önce ilçe olmasını istiyor. Birde YEDESAN (Fabrika) için kredi aramaktadır.

Fabrika, faaliyete geçtiğinde en iyi kalitede ayakkabılık deri üretebilecektir. Ayrıca, deri zik, süet, napa kürklü ve kürksüz konfeksiyon giyim için gerekli deri çeşitlerini de üretmektedir.

Kasabada kooperatifleşme yaygın değil. Sadece Esnaf Kefalet Kooperatifi ile Tarım Kredi Kooperatifi mevcut.

Halk yardımsever. Kasabaya yardımlaşma ile bir hastahane yaptırmışlar.

6100 kişilik kasabada 9 cami var. Dinî durum normal. Bir Câmî Koruma Derneği var. Kızlar için bir, iki adet de erkekler için Kuran kursu var. Kasabada bir birahane ile bir içki satan dükkân var.

Az oranda nakliyatçılık olan kasabada bir Minübüsçüler Birliği var.

Son yıllarda halıcılık gerilemeye başlamıştır. Çünkü ilgi azalıyor. Neden olarak da, dokuma ücretlerinin düşüklüğü başta gelmektedir. Gençler, ağır işçiliğin karşılığını alamamaktadırlar. Ödeme, ilmik ya da düğüm hesabıyla yapıldığı için dokuyucuyu tatmin etmemektedir. Hal malzemelerinin gittikçe pahalılaşması, işçilik ücretlerinin düşük tutulmasını gerektirmektedir. Tecirler de daha ucuz dokumanın yapıldığı komşu köylere gitmektedirler.

Kasabada kiracılık yaygınlaşmaya başlamış ve bu durum bir değişme yaratmıştır. Özellikle civar köylerden gelen bekâr gençler, gruplar halinde kiralık evlerde oturmaktadırlar. Bu nedenle çevre kasabalara göre kiralar burada çok yükselmiştir.

Kasabadaki değişmelerden birisi de, bağcılık alanındadır. Tarım, arazinin az ve dağlık olması nedeniyle ikinci derecededir. Fakat bağcılık burada eskiden beri yaygındır. Üzümün son yıllarda yeterince para sağlanamaması ile bağcılığa verilen önem azalmaktadır. Bağlara bu nedenle bakım yapılmamaktadır. Yaş üzümün pazarlanmasında kasabalı için zor olmaktadır. Yeterli kasa ve nakliye sağlanamamakta, ayrıca üretici, bu konuda örgütlenememektedir. Hastalıklar da mücadele edilmediği için üzümde verim ve kaliteyi düşürmektedir⁴.

⁴ Caner, a.g.e., s. 88.

D. SERİNHİSAR İLÇESİ

Denizlinin dinamik kazalarından birisidir.

1. El Sanatları

Testi, toprak bardak, küp, saksı ve urgancılık gibi değişik el sanatlarının yaygın olduğu bir yerdir. Testi bardak çok uzun ve zahmetli bir iş olduğu için şimdi gençler bu mesleğe pek rağbet etmiyor. Ayrıca, bu meslek, tek başına yürütülebilecek bir iş olmadığı bir aile ya da ekip-le yapıldığından da rağbet edilmiyor.

Urgancılık hâlâ revaçta. O biraz daha kolay. Evde aile fertlerinin katkılarıyla yapılabiliyor. Pazar günleri ilçede urgan pazarı kuruluyor ve üretici, toptan ya da parakende olarak bu pazarda mallarını satıyor. Ayrıca, üretim fazla olduğu için, üreticilerin kendileri, ilçe dışındaki pazarlara da götürüyorlar. Birçok üreticinin kendine ait arabası (Kamyonet vs.) var ve ülke çapında pazarlayabiliyorlar. Gençler için urgancılığın anlamı, "Baba mesleği" olması açısından da önemlidir. Evde yapıldığı için, erkeklerden daha çok kadınlar çalışır.

Erkeklerin uğraşları arasında nakliyecilik önemlidir. Kamyon sayısı oldukça fazladır. İlçenin çevresindeki bütün köylerin pazarlarına Serinhisarlı kamyoncular, sebze meyve götürür ve satar.

Son zamanlarda halat, urgan üretimi evlerden çıkıp atölyeleşmeye başlamıştır.

2. Gençlik

İlçenin yatırım yapabilecek güçteki üreticileri ve iş adamları, daha çok Denizlidedir. Fakat ilçenin konumu, fabrika ve yatırımların buraya yapılmasına uygundur. Şimdilerde genel istek, yatırımların ilçe sınırları içine yapılmasıdır.

Halkın geleneksel yapısı yavaş yavaş değişmektedir. Örneğin genç kızlar evden dışarda pek gezmezler. Fakat son zamanlarda, kasabanın ilçe olması ve memurların çoğalmasıyla, yapı değişmeye başlamıştır. Örneğin aileler artık, ilçenin yanındaki çamlığa piknik yapmaya gitmektedirler.

İlçede henüz, değişik eğlence biçimleri yoktur. Gençlik, boş zamanlarının çoğunu ilçedeki çok sayıdaki kahvehanelerde geçirirler.

Halkın dinsel tutumları hâlâ güçlüdür. İlçedeki geleneksel yapı ve din eğitimi veren okul mezunlarının çok olması nedeniyle gençlerin dinsel eğilimleri oldukça güçlüdür. İlçede 14 adet câmi vardır ve kız ve erkekler için ayrı Kur'an kursları mevcuttur. "Kızılhisar hacılar yuva hocalar diyarındır" biçimindeki söz de buralarda dindarlığın önemini gösterir.

3. İlçedeki Toplumsal Değişmeler ve Ortaya Çıkan Sorunlar⁵

Dindarlığa rağmen içki tüketimi oldukça fazladır. Etraftaki köylerde içki satışı olmadığı için, onlar da buradan içki almaktadırlar.

Geleneksel düğün biçimleri pek değişmemiştir. Fakat şimdi, düğünlerin zamanı azalmıştır.

İlçede suç işleme davranışları azdır. Bunu kanunlardan daha çok, geleneksel yapı engeller.

Asker adayları için toplu yemekler yapılır. Toplu olarak dua edilir. Toplu olarak vedalaşılır.

İlçeden gidip Almanya'dan kesin dönüş yapanlar Denizli'ye yerleşmektedirler. İlçeye yatırım yapmamaktadırlar.

Urgan üreten yaklaşık 1000 hane var.

Hahıcılık da ilçede yaygın.

Urganı yine tüccarlara yapıyorlar. Sermaye olmadığından ufak iş ölmüş durumda. Şimdi naylon halatlar Denizli'de fabrikada yapılıyor.

İlçede banka sayısı önemli orandadır.

Hayvancılık da ek gelir kaynağı olarak yer almaktadır.

El sanatlarında devletin desteği yok. Koruyucu herhangi bir önlem yok.

Urgan yazın yapılıyor. Burası Avanoosta yapılanlardan oldukça farklı. Orada daha lüks eşya yapılıyor. Elektrikli ve modern tezgâhlar yapılmış orada. Serinhisar'da sadece tuğla, kiremit, testi ve bardak yapılıyor.

Halk oldukça yardımsever. Kamu hizmetlerine yönelik bazı yatırımlar halkın yardımlarıyla, yapılmıştır⁶. Örneğin kaymakamlık binası,

⁵ Vehbi, Ali; Acıpayam, s. 191.

⁶ Vehbi Ali; A.g.e., s. 191.

iki adet Kur'an Kursu binası, bir pansiyon, ilkokul, imam hatip okulu, sağlık ocağı gibi. Ayrıca PTT binasının arsası bağış yapılmış.

Kırık leblebi, tuzlu nohut, fıstık, kuru üzüm de kuru yemişçilik olarak kışın gelir kaynağı olmaktadır.

Gençlik daha çok, nakliyecilik ve pazarcılığa rağbet etmektedir.

Tütüncülük de önemli gelir kaynaklarından. Fakat bununla da daha çok kadınlar uğraşmaktadır.

Üniversitede okuyan gençler oldukça fazladır. Kasabada eğitim durumu da oldukça iyi durumdadır. Fakat gençler, devlet memurluğundan daha çok, esnaflığa eğilimlidirler.

İlçede meslekî dernek ya da bir kuruluş yoktur. Çünkü, buradaki el sanatları henüz kurumsallaşmamıştır. Sadece baba mesleği ve sanat olarak sürmektedir.

Kışın el sanatlarından testicilik yapılmadığı için kuruyemişçilik yapılmaya başlanmıştır. Leblebicilik oldukça yaygın ve gelişmiştir.

Son zamanlarda zeytin, zeytin yağı, turşu üreten bir fabrika kurulmuştur. 350 işçi çalışmaktadır. Fabrikanın ürünleri ihraç da edilmektedir.

Bir değişim örneği de, son zamanlarda cam ve alüminyum eşyanın çoğalmasıyla topraktan yapılan el sanatları da zayıflamaya başlamıştır⁷.

E. YATAĞAN KASABASI

Serinhisar ve Yeşilova arasındadır.

1. El Sanatları

800 yıllık geçmişi olan bir kasabadır.

Bugün 5000 nüfuslu. Kasabanın en önemli uğraşı alanı demirciliktir. Topkapı Sarayında bu kasaba imâli kılıçlar ve yatağanlar mevcut.

İlk zamanlar bu sanat çok ilkel biçimde icra edilmiş. Üretimde hazır ham madde bile bulunamazmış. Kalın demirler dövüle dövüle inceltilerek, bıçak yapılmış. Elle çevirmeli kösele taşında ve zımpara taşın-

⁷ Aydoğdu, Hüseyin: Kızılhisar Tarihi, s. 77.

da srtlrm. 1950 yıllarında gaz motoruyla çalıılmı. 1959 da elektrik gelmiş, üretim kolaylamı ve hızlanmıştır. Buna bağlı olarak üretilen mal çeşidi de arttı. Sadece çakı bıçak değil, koyun makası, tarak, bağ budama makası, pense gibi aletler de yapılmaya balandı. Yaklaşık 10 yıldır içi çalıtırıyorlar. Fakat ilk zamanlarda "içi-işveren" değil, "usta-çırak" ilişkisi vardı. Pense üretimiyle birlikte, yâni üretilen malın işlemi arttıkça, uzmanlaşma dolayısıyla içi-işveren ilişkileri baladı.

2. Gençlik

Okumayan gençlerin bazıları kasaba dışına gitmekle birlikte, hâlâ çoğu, kasabada kalıp demircilikle uğraıyor. Eskiden ilkokuldan sonra çıraklık balar, çocuk uzun süre para almazdı. Ŗimdi artık para kazanıyor.

Kasabada üç ilkokul, bir ortaokul ve üç lise düzeyinde okul var. Ŗu anda üniversitede okuyan ğrenci sayısı da nüfusa göre az sayılmaz.

Kızlar yaz döneminde tarlada bağ, bahçede çalışıyor. Kı döneminde evde halı dokurlar. El sanatları geneld pratikten ustanın yanında öğreniliyor. Fakat son zamanlarda pratik kız sanat okulunda da eğitim ğretim yapılıyor.

Kasabanın genel olarak dindar olduğu söylenebilir. 5000 nüfuslu kasabada 6 tane câmi var. Birer adet kız ve erkek Kur'an kursları var. Kur'an kurslarına kızların katılm çok az.

Gençlerin boş zaman faaliyetleri ise daha çok kahvehaneye gitmek biçimindedir. Kasabada 8 tane kahvehane var. Gençlerin en azından % 90 m her gece kahvehaneye gider. Ayrıca hafta sonlarında kasabanın hemen yanındaki yaylaya çıkarlar. Gle giderler. Son zamanlarda niversiteye giden kız sayısında artış görülmektedir.

Değişmeyen geleneklerden birisi de, gençlerin askere uğurlanma törenleridir. Asker adayı çoksa, köy meydanında toplu yemek yenir. Daha sonra vedalaılır.

Davul zurnalı düğünler yanında ilhili düğünler de yaygındır. İlhili düğünlerin yaygınlığı, kasabadaki dindarlığın bir başka görünümüdür.

3. Yatağan'da Değişim ve Sorunlar

Yatağan'dan Almanya'ya çalışmaya gidenler önemli sayıdadır. 200-300 aile orada çalışmaktadır. Bu ailelerin çocukları, kasabada dede

ve ninelerinin yanında kalmaktadır. Eskiden Almanya'dakiler izne geldiği zaman tarla alışverişinde artış olurdu. Fakat şimdi yatırım daha çok Denizli'ye kaymıştır.

Gençler içki içmeye de yönelmektedirler. Gençler aslında içkiye para harcayacak kadar varlıklı değildirler. Fakat yinede bu konuda bilinçsiz davranmaktadırlar. Bunu, üretmeden tüketmeye yönelik sağlıksız bir kapitalistleşme olarak görebiliriz.

Gençler tarafından yaşlılara saygı, yardımlaşma gelenekleri bugün oldukça zayıflamıştır.

Değişmeyen geleneklerden birisi de, kasaba dışında oturanların, bayramlarda kasabaya toplanmalarıdır. Okuyan, çalışan herkes yakınları ile birlikte olmak için oraya gider.

Gençler evlenince yeni hane açarlar. Demircilik sanatı iyi bir gelir getirmekle birlikte, düzenli çalışma eğilimi gençler arasında yok. Demircilerin çoğu, haftada beş gün sürekli çalışmaz. Üç gün çalışır, dört gün gezer. Köy dışı boş zaman etkinlikleri olanaklarının artması (Deniz kenarına gitme), Almanya'dan izne gelenlerin de etkisiyle çevre ile ilişkilerin artması, kasabadaki gençlerin daha düzensiz çalışmalarına ve daha değişik eğlence biçimlerine yönelmelerine neden olur.

Şu anda kasaba dışında, örneğin ayda 200.000 TL ücret bulan herkes dışarıya gitme eğitiliminde. Bu nedenle bugün kasabadan dışarıya gitme eğilimi artmıştır.

Bugün gençlerin ana babalarıyla ilişkileri kopuk. Gençlerin ana babalarına saygı, sevgileri azalmıştır. Bunun nedenlerinden birisi, gencin çalışıp para kazanması ve ekonomik bağımsızlığını elde etmesidir. Ayrıca gencin yeterince kazanç elde edememesi, ailesinden destek görememesine yol açmaktadır. Genç, babasından para isteyemiyor ve mutsuz oluyor. Bu durum, kuşak çatışmalarına neden oluyor.

Dinsel tutum ve davranışların azalması da kuşaklar arasında kopukluk yaratıyor. Batıya özenme ve televizyon, bu açıdan rol oynamaktadır. Dinsel davranışların zayıflaması, Kur'an kurslarına katılımın sürekli olmamasıyla da ilgili. Sadece yaz tatillerinde kurslara gidilebiliyor. İlkokul bitip, çocuk çalışmaya başlayınca kursta öğrendiklerini unutuyor.

Delikanlı cebinde 2500 TL si varsa 2000 lira verip Marlboro alabiliyor. Bunun nedeni kısa vadede para kazanma ümidi, çalıştığı zaman her hafta sonu para kazanabiliyor.

Yaşlı kuşak, şu anda gençlerin durumunu pek iyi görmüyor. Maddî açıdan kötü durumda olduklarını, bu yüzden, şimdiki gençlerin, kendileri gibi eğlenemediklerini düşünüyorlar.

Demircilik mesleği, kazanç açısından şu anda çok kötü durumda. Eskisi gibi iyi para kazandırmıyor. Gençler, çeşitli meslekleri pek fazla düşünmüyorlar. Bunu, kasaba halkının atılımcı ruhunun olmamasına, yeni işlere girişme cesareti olmayışına bağlayabiliriz. Şu anda kasabada genel olarak bir durgunluk, tembellik egemen. Ayrıca, zevkine düşkünlük, şu anda varolanı harcayıp bitirme eğilimi var. Oysaki orta kuşaktan olanlar, kendi gençlikleri zamanında daha çok kazanıp, daha çok harcadıklarını ifade etmektedirler. Toplumsal olarak gençlerin eskiden daha aktif olduklarını belirtmektedirler. Bugün gençler, paraları olmayınca hiçbir toplumsal etkinlik olamayacağı kanaatindedirler. Demircilik mesleği hakkında orta kuşak bugün karamsar. Çünkü sermaye yokluğu bugün oldukça önemlidir.

Kasabada tekel bayii, meyhane vs. yerler yoktur. Bu konuda resmî bir yasaklama yoktur. Fakat genel olarak meyhane açılması, içki içilmesi, ve satılması kasaba halkı tarafından onaylanmaz. Bunda dindarlığın ve eski medrese geleneğinin etkisi vardır. Fakat içki tüketimi yine de vardır. Gençler gizli olarak yakın kazalardan gidip içki satın almaktadırlar.

Kasabada çok amaçlı bir salon vardır. Bu salon, okul öğrencilerinin temsilini ortaya koymaları, yâni tiyatro, sinema amacıyla ya da nişan ve düğünlerde kullanma amacıyla yapılmıştır. Fakat şu anda çok amaçlı olarak kullanılamamaktadır.

Almanya'dan kesin dönüş yapanlar da pek iyi durumda değildir. Dönenlerden çoğu, esnaflığı denemekte, fakat başaramayıp yine eski işlerine dönmektedir ve gelişmemektedirler. Yalnız Almanya'dan dönenlerden bir tanesi, köyde modern makinelerle plastik döküm tesisleri kurmuştur, bu da üretimin serileşmesini sağlamıştır.

Dinsel açıdan, çevrede en sağlam yer olarak Yatağan bilinir. Fakat bu durum son zamanlarda zayıflamaya başlamıştır. Her şeye rağmen, yine de, çocukların % 95 i, yaz döneminde camilerde ya da Kur'an kurslarında dinî eğitim almaktadır. Bu da olmasa dahi, çocuğun ailesinden aldığı terbiyenin temellerini dinsel kültür oluşturur. Yakın zamanlara kadar, Yatağanlı bir kişi, herhangi bir yere gittiğinde onun Yatağanlı olduğunu öğrenince ona namaz kıldırırlardı. Yâni, imam o olurdu. Fakat bugün namaz kılmayan, oruç tutmayan gençler artmaktadır.

Gençlerin çoğu, boş zamanlarını kahvehanelerde geçirirler. Kasabada sadece bir tane halk kütüphanesi vardır. Ayrıca gençlerin spor yapma ihtiyaçlarını giderecek kapasitede bir futbol stadı var.

Kasabanın ürettiği mallar, büyük tüccarlar tarafından ihraç da edilmektedir. Fakat bundan kasaba halkı hiç yararlanamamaktadır.

Yatağandaki sanatkâr, kalite yüksellemesi yüzünden malını satmamakta, satsa dahi çok para kazanamadığı için kasaba dışına göç başlamıştır. Özellikle Denizli'ye göç edenler, demircilikle ilgili işlerde çalışmaktadırlar.

Kasabadaki el sanatları gelişmektedir. 20 yıl öncesi, sadece bıçak, çakı ve tarak yapılmakta iken bugün çok çeşitli ürünler yapılmaktadır. Fakat ürünlerdeki bu çeşitlenme, sanatkârlığı geliştirmemiştir. Yâni, şimdi, gerçekten sanatkâr diyebileceğimiz (Demirci) insan çok azdır. Bugün demirciler iyi durumda değildir. Çünkü planlı, düzenli çalışma sistemi yerleşmemiştir. Bunun yerleşmesi için halkın genel kanısına göre, bir sanayi sitesinin kurulması gerekmektedir. 13 yıldır gündemde olan konu, henüz gerçekleşmemiştir.

Halk, para olsa, harcamasını bilir, zevk sahibidir. Şu anda kasabaya para girişi çok azdır. Öyle ki, bu yüzden, evlenme yaşı yükselmektedir. Gençler artık askerliğini yapıp gelse dahi, hemen düğün yapmamaktadırlar.

Yatağan'da iki tane el sanatları kooperatifi vardır. Amacı, demircilerin kullanacağı malzemeleri sağlamak ve ürünlerin satışını yapmaktır. Kooperatifler, üretimin artışıyla ortaya çıkmıştır. İkinci kooperatifin şu anda 51 ortağı vardır. İlk kuruluşundaki ortak sayısı 250 civarındaydı. Fakat kooperatif tam olarak amacına ulaşamamış, ve bir ticarethane olmanın ötesine geçememiştir. Gerçek kooperatifçilik bilinci yerleşmemiştir.

Şu anda kasabada Esnaf Kefalet Kooperatifi, Tütün Tarım Satış Kooperatifi, Tarım Kredi Kooperatifi, Konut Yapı Kooperatifi, Esnaf- lar Derneği, Avcılar ve Atıcılar Derneği mevcuttur.

El sanatları yanında tütüncülük de kasabanın gelir kaynakları arasındadır.

Kooperatiflerin gelişmesi, siyasî eğilimlere göre farklıdır. İki kooperatifin ortakları, siyasî açıdan birbirlerine karşıt görüşlere sahiptirler.

Kasaba halkında girişimcilik, ortak iş yapma özelliği pek yok. Bu yüzden herkes kendi başına iş yapmaya çalışmaktadır. Almanya'dan dönenler bile aynı durumdadır. Böylece kasaba pek fazla gelişmemektedir.

Kasabanın gelişmesi için önemli yollardan birisi, plânlı, disiplinli çalışmak. Bunun için de bir lider gerekiyor. Liderin yapacağı iş de ilkönce bir sanayi sitesi kurmak. Vatandaş, bunu belediyeden bekliyor. Belediye de bu konuda yeterli derecede faal değil.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelediğimiz iki ilçe ve iki kasabanın ortak yönleri, el sanatlarıyla uğraşmalarıdır. Fakat farklı el sanatlarıyla uğraşmaktadırlar.

Yeşilyuva, Babadağ ve Serinhisar, genellikle el sanatları ve diğer uğraşlarıyla ekonomik yönden canlılık, hareketlilik göstermektedir. Para kazanma arzusu, servet edinme, kazanç elde etme değerleri buralarda oldukça yaygın duruma gelmiştir. Maddî değerler önde gitmektedir. Herkes çalışıyor, para kazanıyor. Bununla birlikte buralarda manevî değerler de ağırlığını duyurmaktadır. Özellikle dinsel değerler, tutumlar ve davranışlar açısından bu husus açıkça görülmektedir. Fakat gençlerin davranışları bu konuda hernekadar bir zayıflama gösteriyorsa da yine de manevî değerler önemini toplumsal yaşamda korumaktadır. Böylece maddî ve manevî değerler dengeli durumda olduklarından sorun yoktur.

Yatağan kasabası ise diğerlerinden farklı bir durum göstermektedir. Burada ekonomik yönden bir durgunluk görülmektedir. Demirciliğe yönelik el sanatlarına sahip olmakla birlikte, gençlerde bir çalışma, fazla para kazanma, servet elde etme hırsı yok ve gelişmemiştir. Üretimden çok, tüketime yönelinmiştir. Sanayi toplumlarının özlemleri çeşitli ülkelerde bu özlemleri doğuran tarihsel koşullardan soyutlanarak ithal edilmektedir. Aynı gerçek, burada da görülmektedir. Yâni üretmeden tüketimde bulunmak eğilimi, kapitalizmin sağlıklı bir işleyişi olarak Yatağan'da da görülmektedir. Burada manevî değerler daha önde ve egemen durumdadır. Özellikle din kurumu toplumsal yaşamı geniş ölçüde etkilemektedir. Maddî değerler manevîlerden daha az değişiyor. Böylece oradaki dengesizlik sorun yaratmaktadır.

Yatağan, tarihi olarak geçmişte de dini yönden çok önemli bir merkez idi. Medreseler, İslâmiyetin özünü en iyi biçimde veren bir öğretim

yapmaktaydılar⁸. Medrese, geçmişte, Yatağan'ın toplumsal ve ekonomik yaşamını oldukça etkilemiştir.

Bugün kasabanın ekonomik durgunluğunun giderilmesi gerekmektedir. Bunun da örgütlenme ve liderlikle sağlanabileceği inancındayız.

İnceleme yörelerimizde değişmeyen değerlerin varlığını da görmekteyiz. Örneğin bayramlarda yöre dışındakilerin oraya mutlaka yakınlarını, büyüklerini görmeye gitmeleri, kasaba içinde yardımlaşma ve dayanışma, bazı gelenekleri sürdürme vs. (Askere uğurlama, hemşehrilik) gibi. Bunların sürdürülmesini teşvik etmeliyiz.

Araştırma yörelerimizde el sanatlarının teşviki, desteklenmesi, korunması, geliştirilmesi gerektiği inancına vardık. Bu konuya devletin el atması bir ihtiyaç halindedir. Bugün bu yörelerde tüccarların önemi artmış, tüccarlar ekonomik yaşamda (Üretimde, pazarlamada) egemen duruma gelişmişlerdir. Gençler bu durumdan rahatsızdırlar. Kazanç böylece kendilerinden çok belirli kişilerin elinde toplanmaktadır. Bunun önlenmesi için kooperatifçiliğin teşviki gerekir.

Artık dokumacılıkla ilgili ürünlerin ihracatı yapılıyor. Bundan sonra ihracatın, örgütlemeye liderler yoluyla teşviki gerekir. Ekonomi dışı açılınca çevrenin tümünü de harekete geçirerek kazancı artırır.

Gençlerin bu yörelerde boş zamanlarını çoğunlukla kahvehanelerde geçirdiklerini belirttik. Buralarda yapıcı boş zaman değerlendirilmesi için değişik olanaklar yaratmalıyız.

Üretimin kalitesini artırma çarelerini aramalıyız. Özellikle ham madde yönünden ve araç gereç yönünden bu hususu göz önünde bulundurmak gerekir.

İş doyumunu sağlayacak önlemler düşünmeliyiz.

Rastgele değişmelerden çok, planlı değişmelere özen göstermeliyiz.

8 Baykara, Tuncer: Yatağan, s. 80.

Kaynaklar

Güler, Şevki: "Türkiye'de Küçük Pamuklu Dokuma Sanayiinde Çalışan Sosyo-Ekonomik Motifli Gruplarla İlgili Olarak Babadağlı Dokumacılar Üzerinde Yapılan Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları". Araştırma, 8, 1972. Ankara 1973, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları.

Akçakoca, F. Akça: Denizli Tarihi, 1945.

Vehbi, Ali: Acıpayam Tarihi, 1915-1951.

Toker, Tarhan: Denizli Tarihi, 1967.

Baykara, Tuncer: Denizli Tarihi, 1969.

Baykara, Tuncer: Yatağan, Japonya, 1984.

Aydoğdu, H. Hüseyin: Kızılhisar Tarihi, Muğla, 1979.

Caner, Bekir: Yeşilyuva, Yeşilyuva Belediyesi Yayını, 1986.

Vehbi, Ali: Acıpayam, Ankara, 1951.

İnan, Kemal: "Pozitivizmin Aydınlanması ve Jürgen Habermas" Toplum ve Bilim, 27, Güz 1984.
Denizli İl Yıllığı, 1973.